

Stalno unapređivati suštinu samoupravnog i delegatskog odlučivanja

Milan Mišković

U referatu i izlaganju druga Bilandžića pokrenuta su vrlo interesantna, ja bih rekao, suštinska pitanja našeg cjelokupnog sistema. Znamo da osnovu političkog sistema čine proizvodni odnosi, društveno-ekonomski odnosi. Mi se nalazimo u situaciji da smo socijalističke samoupravne odnose ne samo zacrtali već da ih gradimo u dinamičnom procesu. Na osnovu tih odnosa, onako kako smo ih zacrtali, izgrađujemo politički sistem, političke institucije i delegatski sistem.

U uvjetima u kojima imamo u praksi nedovršeni sistem društveno-ekonomskih odnosa i na toj osnovi zasnovan politički sistem, treba ocijeniti koliko i kako taj politički sistem utječe na unapređenje društveno-ekonomskih i proizvodnih odnosa.

Kao osnovno pitanje u vezi s tim postavlja se ovo: tko vlada proširenom reprodukcijom i uopće cjelinom društvene reprodukcije u našem društvu. Ovdje su izneseni određeni podaci koji govore o tome da kretanja u toj oblasti nisu onakva kakva bi trebala biti, odnosno da je odlučivanje neposrednih proizvođača o proširenoj reprodukciji čak sve ograničenije.

Mislim da tu ima dosta istine, ali da bismo morali neke stvari nešto drugačije sagledavati. U prvom redu, tu se govori o zakonskim obavezama čime se podrazumijeva opća i tzv. zajednička potrošnja, odnosno zajedničke društvene potrebe, iako su to dvije različite stvari.

Opća potrošnja su budžetske potrebe društva za zadovoljavanje funkcioniranja države, a ove druge zajedničke društvene potrebe mi smo prebacili na samoupravni kolosijek. Prebacili smo zadovoljavanje tih potreba na slobodnu razmjenu rada, na odlučivanje radnih ljudi u udruženom radu o tim potrebama. Može se s pravom postaviti pitanje: u kojoj mjeri oni o sredstvima za te potrebe stvarno odlučuju. Tu dolazimo do nesavršenosti i nedograđenosti naših samoupravnih interesnih zajednica, do pojave njihove birokratizacije, raznih deformacija, itd. Međutim, u toku su i određeni pozitivni procesi. Prošle su godine prvi puta svi samoupravni sporazumi u vezi odlučivanja o dijelu dohotka, koji se izdvaja za zajedničke društvene potrebe, »sišli« u osnovne organizacije udruženog rada. Da je tamo vrlo često odlučivanje bilo dosta formalno, što znači da u tome ima još prilično elemenata otuđivanja dohotka, to je isto tako istina, ali je ipak započet jedan proces samoupravnog odlučivanja o tim zajedničkim potre-

bama. Zbog toga ne možemo više izdvajanje sredstava za te potrebe tretirati samo kao opterećenje privrede.

Drugo, mi smo u našoj republici, a mislim da je to slučaj i u nekim drugim, prvi puta prošle godine prešli na samoupravno odlučivanje o sredstvima za krupnu infrastrukturu, za ceste, elektroprivredu i za razne druge potrebe infrastrukture. Mobilizirana su sredstva građana i sredstva iz dohotka organizacija udruženog rada. To je također jedna nova kvaliteta. U rješavanje tih potreba uključuje se odlučivanje radnika. A kada to uzmemo po staroj shemi, to su sredstva koja su oduzeta od privrede, kojima ona ne raspolaže.

Treće: činjenica je da se putem banaka još uvijek otuđuje znatan dio sredstava privrede, da se najveći dio investicija alimentira putem kredita. Tu se radi o tome da nismo proveli novi zakon o bankama i kreditno-monetarnom sistemu, da su još uvijek u toj oblasti zadržani stari odnosi u pogledu emisije, monetizacije, itd. To je još ostatak nečeg starog. Mi smo, doduše, uveli delegatski sistem upravljanja u bankama, ali odnos je ostao takav da o sredstvima udruženog rada i drugim sredstvima koja se slijevaju u banke, o njihovom udruživanju za konkretna ulaganja, za proširenje materijalne osnove rada ne odlučuju osnovne organizacije udruženog rada. Ta se sredstva u bankama, koja raznim kanalima pritječu, raspoređuju putem kreditnog odnosa tako da su ona još uvijek dobrim dijelom otuđena od radnika u osnovnim organizacijama udruženog rada i van njihove kontrole.

Slijedeće pitanje, koje mi se čini ključnim, kojem bi trebalo pridati više pažnje (ovdje je o tome govoreno, ali nedovoljno jasno, snažno), je pitanje: kako su nam organizirane i kako funkcioniraju osnovne organizacije udruženog rada. Rekli smo i u Ustavu i u ZUR-u da se cjelokupni dohodak, bez obzira na to u kakvim se oblicima stvara, stječe u osnovnoj organizaciji udruženog rada, da radnici u osnovnoj organizaciji udruženog rada raspolažu tim dohotkom, odlučuju o njegovoj raspodjeli i udružuju rad i sredstva s radnicima u drugim osnovnim organizacijama.

U praksi imamo još dosta neadekvatnih osnovnih organizacija udruženog rada, koje su u stvari poduzeća ili radne organizacije, gdje je upravljanje udaljeno od radnika i zbog toga postoji mogućnost manipuliranja njihovim interesima. Dohodak u mnogim organizacijama udruženog rada nije još »sišao« u osnovne organizacije udruženog rada. Prema tome, udaljen je od mogućnosti da radnici o njemu odlučuju i da njime raspolažu. Čini mi se da tu treba biti težište naše daljnje akcije.

U cijelom elaboratu najprije se govori o osnovnim organizacijama udruženog rada, a poslije se govori samo o organizacijama udruženog rada. Ne znam da li je to slučajna greška, ili je riječ o zapostavljanju uloge osnovne organizacije udruženog rada u našem sistemu. Kada govorimo o osnovnim društveno-ekonomskim odnosima, onda tu posebnu ulogu ima osnovna organizacija udruženog rada kao osnova udruživanja rada i sredstava, kao dio radne organizacije, kao jedna radna cjelina, gdje radnici samoupravno odlučuju o dohotku kao društvenom dohotku, njegovom rasporedu i udruživanju.

Ako bismo Zakon o udruženom radu još dosljednije provodili, mislim da se onda rješava niz drugih pitanja o kojima se ovdje govori. Mislim da i sâm naziv »opterećenje privrede« dobiva u sadašnjim uvjetima i procesima koji se odvijaju nešto drugačiji vid.

O zainteresiranosti, odnosno o nedovoljnoj zainteresiranosti radnika za gospodarenje društvenim sredstvima i minulim radom dosta raspravljamo, ali još nismo našli odgovarajuća rješenja kako da zainteresiramo radnike da sredstva udruženog rada usmjeravaju tamo gdje će ona dati optimalni efekt, najveći dohodak, itd. Zbog toga se zadržava psihologija najamnog radnika, nedovoljno zainteresiranog za samoupravljanje i slično.

Prema tome, moramo razmatrati u uzajamnoj povezanosti proces razvoja samoupravnih i dohodovnih odnosa, polazeći od osnovne organizacije udruženog rada kao osnove daljnjeg udruživanja rada, te rad delegacija i delegata koji se na tome zasniva, koji proizlazi iz osnovnih samoupravnih ćelija.

Putem delegacija i delegatskog sistema može se utjecati — druga je stvar u kojoj mjeri se utječe — na promjenu uvjeta privređivanja i raspored globalnog dohotka, systemska rješenja i dosljedniju primjenu sistemskih rješenja, koja smo već usvojili. Ne vidim drugog puta do delegatskog sistema da bismo Ustav, Zakon o udruženom radu i druge systemske zakone, kojima se opredjeljuju društveni odnosi, dosljedno provodili. Naravno, u tome značajnu i čak odlučujuću ulogu ima subjektivni faktor (Savez komunista, Sindikat, Socijalistički savez, zatim nauka).

Ja ne bih puno ulazio u pitanje uloge poslovnih i stručnih organa. To je interesantno pitanje koje zaslužuje stalnu pažnju. Mi koncept toga što je odgovornost organa samoupravljanja i radnika kao samoupravljača, a što odgovornost poslovnih i stručnih organa imamo u Zakonu o udruženom radu. Tu sigurno postoje mogućnosti manipuliranja. Međutim, ne može se sve poslovodne i stručne organe trpati u birokraciju, tehnokraciju i slično. Oni su i po našem ustavu i Zakonu o udruženom radu u funkciji samoupravljanja, budući da su potrebni i neophodni za funkcioniranje privrede i društvenih djelatnosti. Ovisi o tome kako se ponašaju — da li u skladu sa svojom ulogom koju imaju po Ustavu i Zakonu i samoupravnim aktima organizacija udruženog rada ili se ponašaju na drugi način — tako da koriste svoje znanje i položaj da bi uzurpirali prava radnika. Stvarno samoupravljanje radnika, što podrazumijeva i odgovarajuću organizaciju rada, najveća je brana takvim opasnostima koje su stalno prisutne.

Imamo dosta primjera da tamo, gdje su spomenuti organi samoupravno orijentirani, mogu mnogo utjecati i utječu na unapređenje samoupravnih odnosa. Tamo, gdje su anti-samoupravno orijentirani, velika su kočnica razvoja samoupravnih odnosa. Velika je uloga u tome svjesnog društvenog faktora, a posebno mogućnosti utjecaja Saveza komunista, kako u kadrovskoj politici, tako i u svakodnevnoj praksi i u inzistiranju na političkoj odgovornosti svih. Kad je riječ o članovima Saveza komunista, politički je jednako odgovoran za razvoj samoupravnih odnosa radnik u proizvodnji kao i direktor.

Slažem se da ne treba gurati radnike u odlučivanje o stručno-tehnološkim rješenjima. Osnovno je pitanje dohotka i dohodovnih odnosa, planiranja dohotka i zainteresiranosti radnika za njegovo povećanje, stvarno vršenje samoupravnih prava i funkcija i time dovođenje radnika u položaj da bude istovremeno radnik i upravljač. Stručno-tehnološke funkcije i rješenja treba da budu tome podređena, a kadrovi koji vrše te funkcije za to radnicima odgovorni.

Rekao bih nešto u vezi efikasnosti delegatskog sistema. Mislim da bi trebalo šire sagledavati efikasnost sistema, a ne samo sa stanovišta koliko je vremena upotrebljeno da se dođe do delegatske odluke. Mislim da je u demokratskom sistemu samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovaranja i cijelom delegatskom sistemu potrebno za to nešto više vremena. Međutim, smatram da je interesantno i važno sagledati koliko uspješno naši radni ljudi i građani putem delegatskog sistema rješavaju svoje zajedničke i društvene probleme, probleme svoga života i rada i osiguravaju ostvarivanje svojih samoupravnih i drugih prava i svoju socijalnu sigurnost.

U našem sistemu uspješno se rješavaju osnovni društveni problemi. Društvo stalno napreduje, a sistem je stabilan, što ne znači da u određenim situacijama ne može doći i do poremećaja. Pitanje je, međutim, koliko radni ljudi i građani u svakodnevnom životu efikasno i uspješno ostvaruju svoja samoupravna i druga prava, naravno uz obavezu da vrše i svoje odgovornosti kao samoupravljači.

O ostvarivanju osnovnih samoupravnih prava već je bilo riječi. Kada na primjer, uzmemo položaj našeg građanina u ostvarivanju svojih prava i ostvarivanju potreba u komunalnom poduzeću, kod organa uprave, u raznim ustanovama gdje razrješava i zadovoljava svoje svakodnevne potrebe, itd., onda još treba učiniti jako mnogo da naš politički sistem postane stvarno efikasan. To ovisi u dobroj mjeri o aktivnosti i inicijativi delegacija i delegata, o tome koliko preko samoupravnih organa u skupštinama društveno-političkih zajednica i samoupravnim interesnim zajednicama nameću određene probleme i traže njihovo efikasnije razrješavanje. Sada je dosta prisutna pojava mirenja s time da se neke stvari ne rješavaju i da se samoupravna i druga prava građana ne ostvaruju na zadovoljavajući način.

Pred nama je krupan zadatak da u tom smislu naš politički sistem unapređujemo. To je u prvom redu potrebno učiniti u komuni, u općini. To nije tema ovog skupa, ali je jako značajno da se sada — kada je napravljen jedan koncept ostvarivanja ustavnih funkcija komune — u cjelini sagleda kako se u općini kao osnovnoj društveno-političkoj zajednici — koja je najbliža ljudima, u kojoj se provode manje više gotovo svi zakoni i propisi — ta prava, samoupravna i druga, ostvaruju. To u dobroj mjeri pokazuje koliko je cijeli naš politički sistem efikasan.

Želim nešto reći o vijećima udruženog rada u općinskim skupštinama. Općina je, možda, preuzak okvir da se udruženi rad izrazi, ali općine imaju vrlo važnu funkciju u čitavom sistemu udruženog rada, u pitanju sticanja i raspodjele dohotka, kriterija za raspodjelu dohotka, zadovoljenje zajedničkih društvenih potreba. Dobar dio društvene reprodukcije se ostvaruje

u okviru općine, tu se zadovoljava velik dio zajedničkih potreba. U tom smislu je važno unapređivati funkciju općine. Naravno, mnoga pitanja moraju se razrješavati u širim društvenim okvirima, ali i na to općina treba imati određen uticaj. Općina, naravno, ne treba da bude granica u kojoj se udružuje rad, jer to nije ni u njenom interesu.

O samoupravnim interesnim zajednicama sam nešto već govorio. Naime, ipak su tu zabilježeni neki procesi, iako mnogo toga nismo riješili. U materijalima Savjetovanja spominju se osnovne samoupravne interesne zajednice, koje bi trebale da se konstituiraju u okviru jedne ili više mjesnih zajednica. No, mi nismo definirali kako bi to trebalo izgledati u pojedinim oblastima. Mnogo o tome pričamo, a nismo konkretno razradili što je to. One bi trebale biti mjesta na kojima se samoupravno i najneposrednije različiti interesi radnih ljudi razrješavaju; npr. u vezi djelatnosti neke dječje ustanove, osnovne škole, stanovanja i drugih djelatnosti kojima se zadovoljavaju potrebe radnih ljudi i građana jednog užeg područja. To je dosta važno pitanje, koje traži konkretniju razradu.

Nekoliko riječi o tome zašto mnogi radni ljudi »ne žele« odlučivati, odnosno zašto nedovoljno sudjeluju u odlučivanju. Ja ne bih to sveo samo na problem promjenljivog delegata, jer u tome ima i mnogo drugih elemenata. Vjerojatno da promjenljivost, odnosno nepromjenljivost delegata ima određen utjecaj na sudjelovanje u odlučivanju. Pitanje je interesantno i trebalo bi konkretno ispitati gdje i u kojim slučajevima ima prednosti takav promjenjivi delegat, a gdje nema. Međutim, imamo i sada mogućnost primjene instituta promjenljivog delegata u samoupravnim interesnim zajednicama, a konstatirali smo da delegatski sistem tamo dosta slabo funkcionira.

Jedno od pitanja s tim u vezi je pitanje materijalne osnove samoupravljanja u osnovnoj organizaciji udruženog rada, stvarno odlučivanje o cjelokupnom dohotku, te materijalne i moralne zainteresiranosti radnika za dohodak u osnovnoj organizaciji udruženog rada. Kada je riječ o radnim ljudima i građanima u mjesnoj zajednici, naročito u urbanim sredinama, treba imati na umu i problem materijalne osnove samoupravljanja, interesne povezanosti s udruženim radom, te problem organiziranja i angažiranja ljudi prema različitim interesima i sklonostima. Opći zborovi o općenitim problemima ne pobuđuju dovoljan interes radnih ljudi i građana, osim kad je riječ o važnim općepoličkim pitanjima i akcijama.

Treba također spomenuti dosta česte pojave ispraznog sastančenja, nepripremljenih sjednica i zborova, kao i formalnog izglasavanja odluka umjesto stvarnog odlučivanja koje se vrši na drugim mjestima, što radne ljude također odbija i pasivizira.

Pitanje stupnja svijesti i odgovornosti isto ne treba zapostavljati. Imamo dosta pojava neangažiranosti zbog mišljenja da, ako smo nekoga izabrali za delegata, on treba da četiri godine radi, a nas se to što on radi i da li radi dalje ne tiče. A suština je delegatskog sistema u tome da se stalno utječe na donošenje odluka, da svi odlučujemo, bilo osobnim izjašnjavaњem, bilo putem delegacija.

Pitanje pravog informiranja na temelju kog bi se mogao zauzeti stav i

donijeti odluka također je on nemalog značaja. I tu moramo još dosta toga urediti.

Treba obratiti pažnju na pitanje kako se postavlja Savez komunista — da li sa pozicija vlasti, odlučivanjem u ime radnika, što je još dosta prisutno, ili kao sastavni dio sistema socijalističkog samoupravljanja sa specifičnom vodećom ulogom.

Vjerojatno je da ima i drugih važnih elemenata za zainteresiranost radnih ljudi i građana za samoupravno odlučivanje o kojima bi se moglo i trebalo diskutirati.